

Kävsta i Skerike socken

Härd och stolphål från äldre och yngre järnålder

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning Västerås 1264, boplats
Skerike socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Maud Emanuelsson

Kävsta i Skerike socken

Härd och stolphål från äldre och yngre järnålder

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning Västerås 1264, boplats
Skerike socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Maud Emanuelsson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Omslag: Utredningsområdet före sökschaktning. Foto från norr.
Samtliga foton av författaren om inget annat anges.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

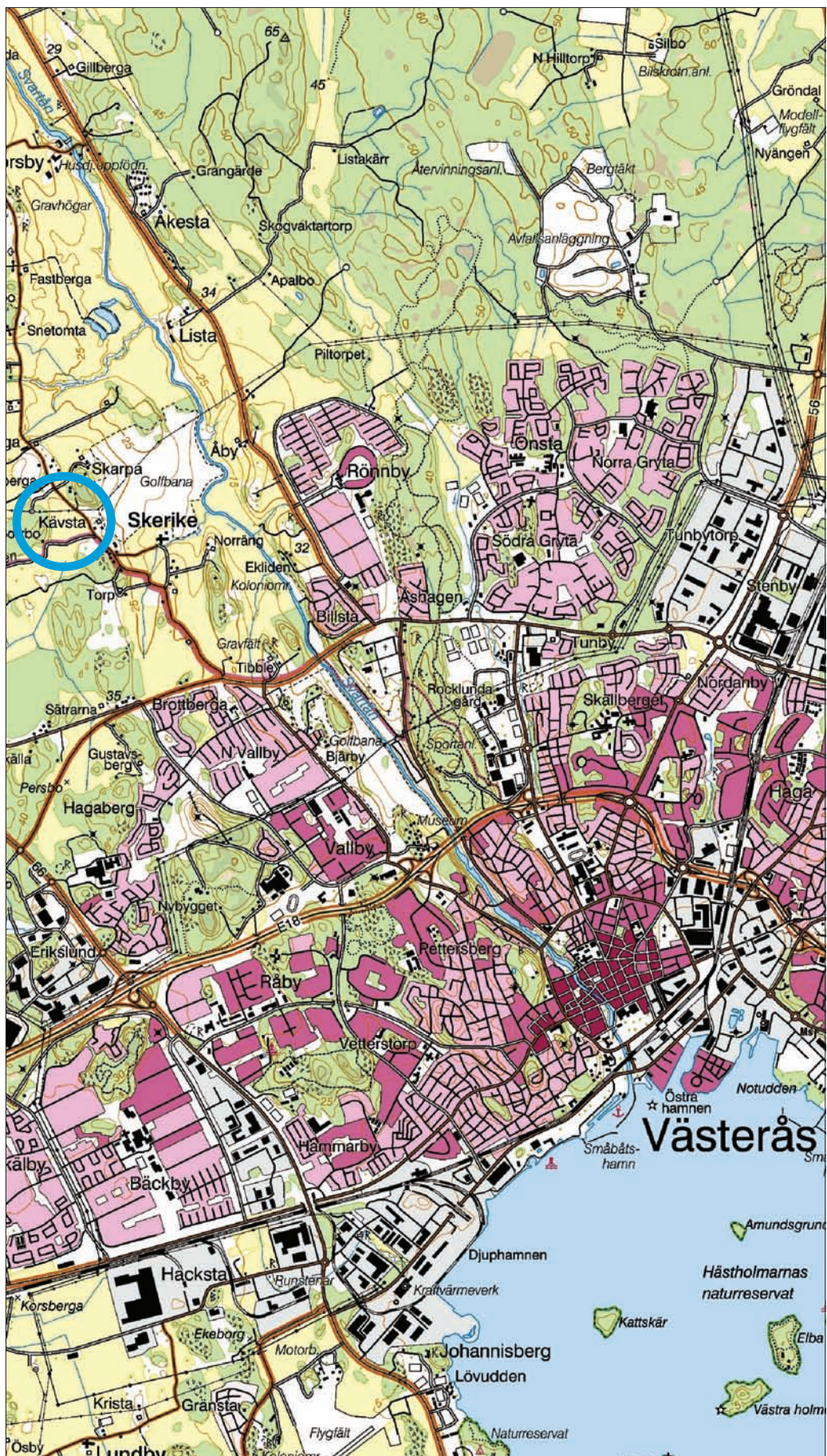
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 731480.

ISBN 978-91-7453-696-6

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Ärendet	7
Natur- och kulturmiljö	7
Genomförande	8
Utredningsresultat	9
Tolkning	10
Utvärdering	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12
Bilaga 2. Anläggningstabell	12
Bilaga 3. Vedartsanalys	13
Bilaga 4. ¹⁴ C-analys	14

Figur 1. Platsen för utredningen är markerad med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

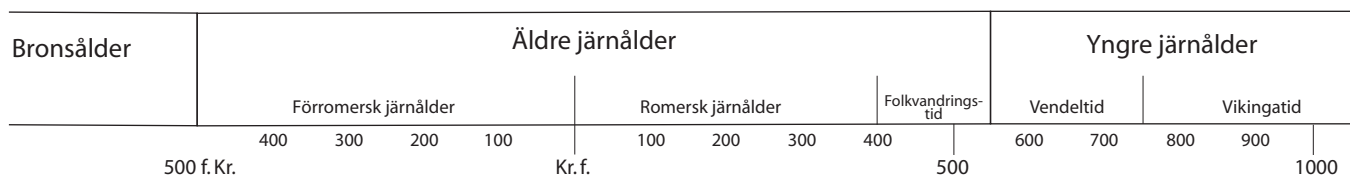
Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk utredning etapp 2 inom fastigheten Kävsta 5:13 i Västerås kommun. Utredningen föranleddes av planerad bostadsbyggnation och utredningens syfte var att fastställa om det fanns fornlämningar inom tomten. Fältarbetet genomfördes den 5 oktober 2017 efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-5521-17). Länsstyrelsen bekostade utredningen.

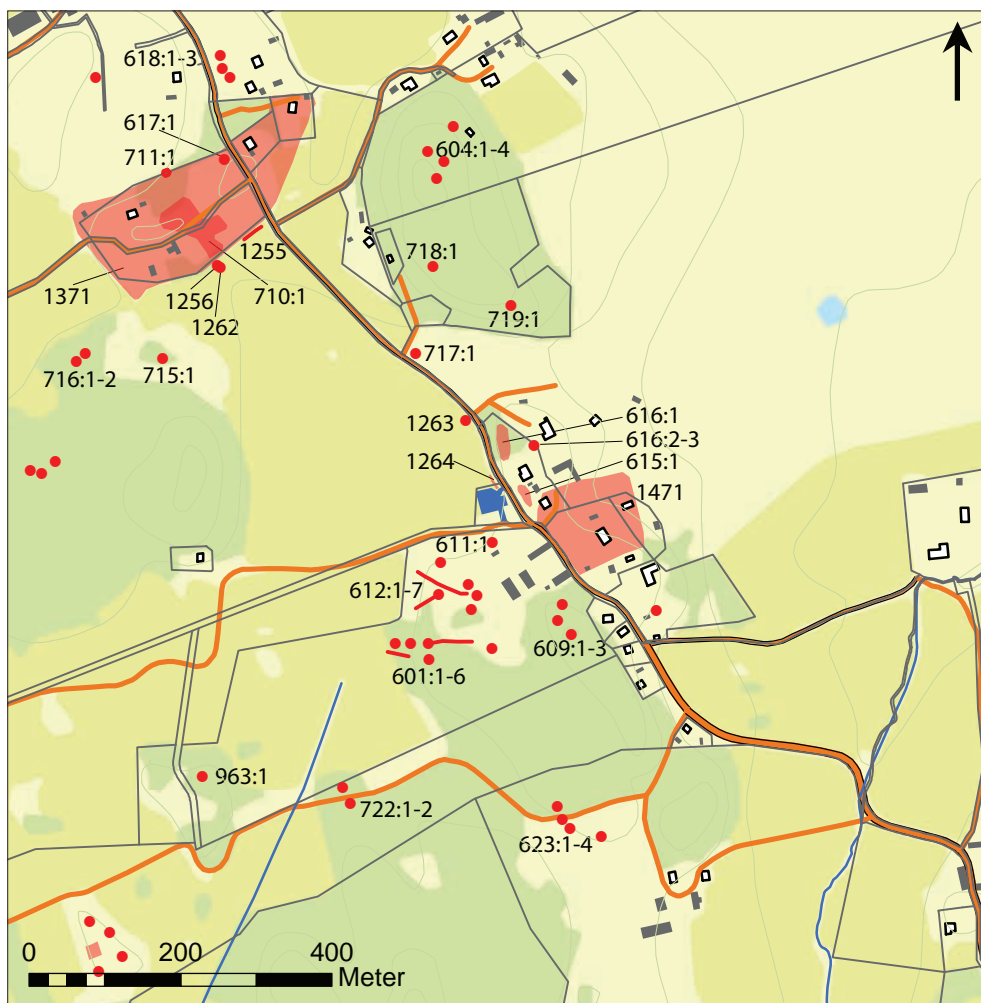
Utredningsområdet uppgick till cirka 1 200 m², vilket motsvarade omkring hälften av fastighetens storlek. Efter sökschaktning hölls en avstämning med Länsstyrelsen varpå det beslutades att sökchakt med anläggningar kunde utvidgas samt att anläggningar kunde undersökas under förutsättning att det rymdes inom budget.

Sammanlagt undersöktes knappt 300 m² inom vilket det fanns fem anläggningar. En härd har ¹⁴C-daterats till folkvandringstid–yngre vendeltid och ett stolphål till yngre romersk järnålder.

I Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS har boplatzlämningarna registrerats som *boplatz övrig* med antikvarisk bedömning *undersökt och borttagen*.

Figur 2. Tidsaxel över järnålderns olika perioder.

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan kompletterad med registrerade lämningar ur Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister FMIS (röda punkter och linjer, orange figurer). Utredningsområdet är markerat med en blå figur. Skala 1:10 000.

RAÄ-nr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
Västerås 604:1-4	En hög och 3 stensättningar.	Fornlämning
Västerås 609:1-3	Två stensättningar och ett röse.	Fornlämning
Västerås 611:1	Hällristning. 10 skålgropar och 1 rännformig fördjupning.	Fornlämning
Västerås 612:1-7	4 hällristningslokaler (skålgropar), två hägnader och en skärvstenshög.	Fornlämning
Västerås 615:1	Sammanförda lämningar. Område med utplanade och övertäckta gravar.	Fornlämning
Västerås 616:1-3	Gravfält. Rest av, minst 6 gravar. Hög. 3 skafthålsyxor varav en båtformig.	Fornlämning
Västerås 617:1	Stensättning.	Fornlämning
Västerås 618:1-3	3 stensättningar.	Fornlämning
Västerås 623:1-4	2 skärvstenshögar, en stensättning och en boplatzvall.	Fornlämning
Västerås 710:1	Bytomt/gårdstomt.	Fornlämning
Västerås 711:1	Gruvhål.	ÖKL
Västerås 715:1	Stensättning.	Fornlämning
Västerås 716:1-2	2 hällristningslokaler. 10 + 8-9 skålgropar.	Fornlämning
Västerås 717:1	Hällristning, 11 skålgropar.	Fornlämning
Västerås 718:1	Stensättning.	Fornlämning
Västerås 719:1	Stensättning.	Fornlämning
Västerås 722:1-2	2 stensättningar.	Fornlämning
Västerås 963:1	Lägenhetsbebyggelse. Torplämning.	ÖKL
Västerås 1255	Husgrund. Stolphus sen vikingatid/tidig medeltid.	Undersökt och borttagen
Västerås 1256	Flatmarksgrav.	Undersökt och borttagen
Västerås 1262	Flatmarksgrav.	Fornlämning
Västerås 1263	Flatmarksgrav.	Fornlämning
Västerås 1264	Boplats.	Undersökt och borttagen
Västerås 1371	Bytomt/gårdstomt.	Bevakningsobjekt
Västerås 1471	Bytomt/gårdstomt.	Bevakningsobjekt

Tabell 1. Urval av lämningar markerade i figur 3. Lämningarna är belägna i Skerike socken men ingår i samlingsorten Västerås i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister. ÖKL = Övrig kulturhistorisk lämning.

Bakgrund

Ärendet

Med anledning av en planerad bostadsbyggnation inom fastigheten Kävsta 5:13 i Skerike socken, Västerås kommun, bedömde Länsstyrelsen i Västmanlands län att en arkeologisk utredning behövde göras. Insatsen motiverades med att utredningen skulle utgöra en del i Länsstyrelsens beslutsunderlag inför en tillståndsprövning om ingrepp i fornlämning. Syftet var därför att fastställa om det fanns fornlämning inom fastigheten. Eftersom det var fråga om ett mindre markområde var Länsstyrelsen uppdragsgivare och kostnadsansvarig.

Natur- och kulturmiljö

Kävsta är beläget omkring 500 meter väster om Skerike kyrka på den västra sidan av Svartåns dalgång. Landskapet består av öppen, flack odlingsmark som bryts av skogsklädda moränryggar.

Svartån antas ha haft stor betydelse som kommunikationsled under förhistorisk tid och närområdet är rikt på lämningar (figur 3, tabell 1). Skärvstenshögar, skålgropar, rösen och lösfynd av skafthålsyxor hänförs generellt till bronsålder. Gravar i form av ensamliggande stensättningar eller stensättningar i mindre grupper dateras i allmänhet till yngre bronsålder och äldre järnålder. Högar är en gravtyp som användes under yngre järnålder.

Utredningsområdet

Fastighetens storlek uppgår till cirka 2 500 m². Utredningsområdet bestod av de delar av fastigheten som berördes av bostadshus, garage, vägar, gångar, gårdsplan, ledningsdragning samt omgivande arbetsområden. Tillsammans uppgick den tillgängliga ytan inom fastigheten till cirka 1 200 m².

Fastigheten bestod dels av öppen mark bevuxen med gräs och asp, dels av nysådd åkermark (streckad linje på figur 5). Geologiskt består undergrunden av lera (A i figur 5) eller morän med rik förekomst av sten och block (B i figur 5). Höjden över havet är 35 meter.

Tidigare undersökningar i närområdet

I samband med att en vatten- och avloppsledning år 2004 grävdes ner längs med den västra sidan av landsvägen påträffades, omkring tio meter norr om fastighetsgränsen, enstaka spridda boplatlämningar (Västerås 1264). I höjd med infarten till Skerike golfbana påträffades två brandgravar (Västerås 1263). En av dessa undersöktes medan den andra kunde bevaras genom att flytta VA-ledningen. Den undersökta graven ¹⁴C-daterades till förromersk järnålder. Ytterligare en brandgrav (Västerås 1262) påträffades i åkermarken söder om Lisselberga gård. Även denna grav bevarades genom att flytta på schaktet för ledningen (Hallgren 2006).

I åkermarken söder om Lisselberga gård har också en brandgrav (Västerås 1256) och ett vikingatida/tidigmedeltida stolphus (Västerås 1255) undersökts i samband med att Vattenfall år 2004 anlade en ny väg (Nordström 2006).

En antikvarisk kontroll genomfördes 2002 nära gravfältet Västerås 616:1–2 inför en ny maskinhall. I samband med förstagångsinventeringen av fornlämningar år 1966 bestod gravfältet av 23 runda stensättningar och två högar. Vid den andra fornminnesinventeringen år 1988 bestod gravfältet endast av fem stensättningar och en hög. Intill fanns en verkstad med förråd, upplagsplats och parkering. Inga gravar återfanns vid undersökningen 2002 (Alström 2002).

Genomförande

Utredningen skulle genomföras med en rimlig ambitionsnivå men ändå ge ett fullgott underlag till Länsstyrelsen.

Sökchaktningen påbörjades i utredningsområdets nordöstra del eftersom det angränsade till redan känd fornlämning (Västerås 1264). Åtta sökschakt grävdes med en sammanlagd yta av cirka 150 m². Efter samråd med Länsstyrelsen utökades fyra sökschakt till ett stort schakt – från planerade max 150 m² till den yta som kunde uppnås under en arbetsdag inklusive undersökning av anläggningar. Totalt öppnades en 290 m² stor yta. Det motsvarar 24% av utredningsområdet.

Schakten grovrensades med fyllhammare och anläggningar finrensades med skårslev. Schakt, anläggningar och störning/dike (VA?) mättes in med handhållen GPS. Tre anläggningar som utgick på grund av recent fyndmaterial eller bedömningen stenlyft mättes inte in. Digitala fotografier togs fortlöpande. Samtliga anläggningar undersöktes till hälften med spade och skårslev. Anläggningarna beskrevs i text och fotograferades samt dokumenterades med profiltritning i skala 1:20. Kol samlades in från en härd och ett stolphål. Inga schakt återfylldes, i enlighet med fastighetsägarnas önskemål.

Två anläggningar ¹⁴C-daterades vid Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet efter vedartsanalys av Erik Danielsson vid Vedlab.

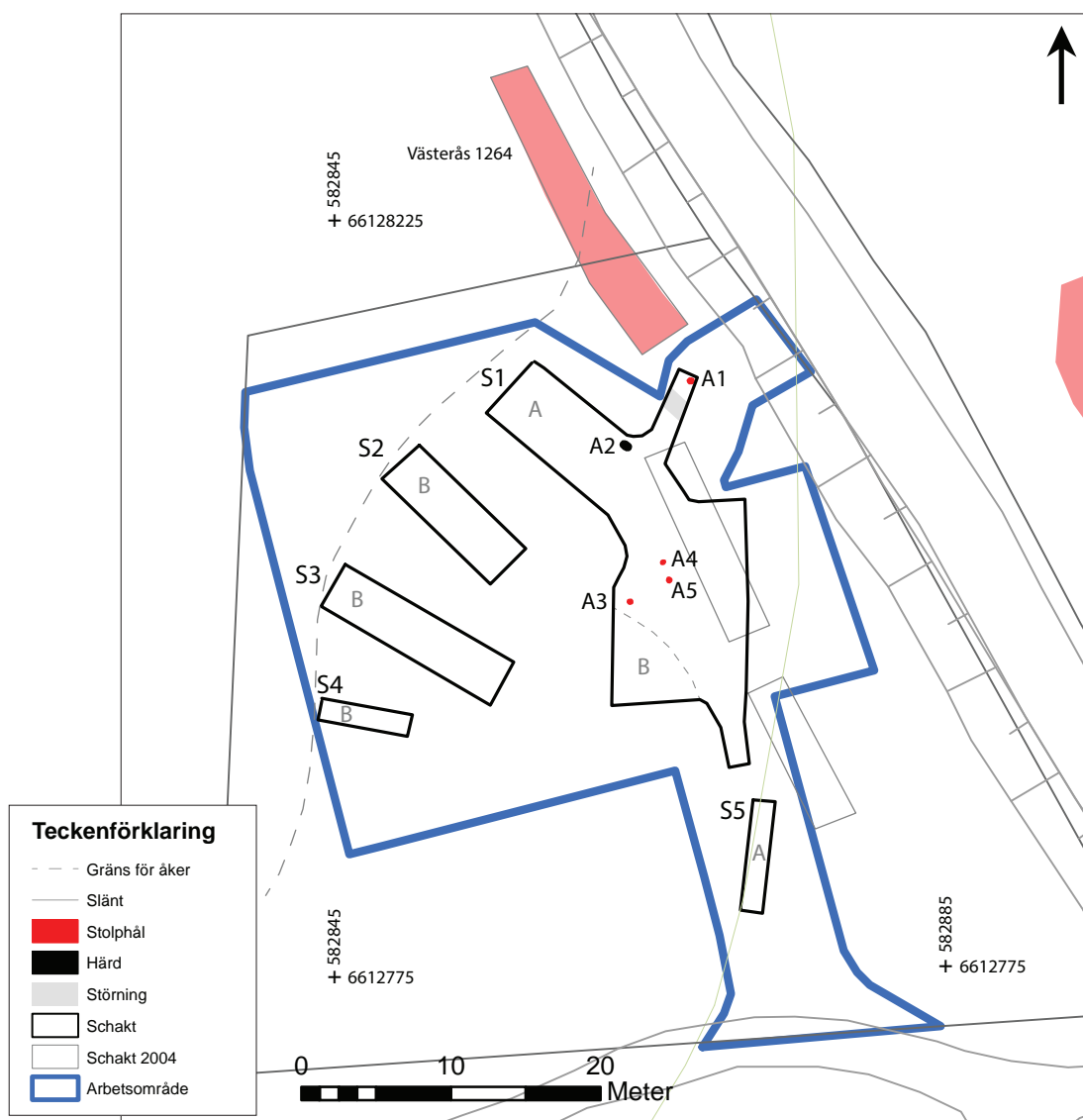
Figur 4. Platsen för utredningen låg i den gräsbevuxna före detta åkermarken framför det gula bostadshuset.

Utredningsresultat

Inom en cirka 20 × 10 meter stor yta framkom en härd och fyra stolphål. Anläggningarna bildar ingen gemensam konstruktion utan betraktas som spridda boplatsslämningar. Ett stolphål (A3) ¹⁴C-daterades till romersk järnålder (120–330 e.Kr) och härd (A2) ¹⁴C-daterades till folkvandringstid–tidig vendeltid (420–610 e.Kr). Anläggningarna är registrerade i FMIS som *boplatsslämning övrig* med antikvarisk bedömning *undersökt och borttagen*.

Objektnr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
1	Boplatsslämning övrig	Spridda boplatsslämningar i form av en härd och fyra stolphål. Utbredning ca 20×10 m.	Undersökt och borttagen

Tabell 2. Objekttabell.

Figur 5. Schakt- och anläggningsplan. A = Lera. B = Morän med rik förekomst av sten och block. Boplatsslämningarna som påträffades 2004 framkom i den norra delen av fornlämningen Västerås 1264. Skala 1:500.

Tolkning

Vid den arkeologiska kontrollen år 2004 påträffades två stolphål och en kokgrop. Anläggningarna undersöktes och dokumenterades men daterades inte. Sammanlagt har, inom en cirka 35×10 meter stor yta, påträffats åtta boplatslämningar varav två ^{14}C -daterats till skilda tidsperioder. Då anläggningarna inte ingår i någon konstruktion och har en viss spridning i brukningstid antas lämningarna vara en del av ett utkantsområde till en förmodad boplats, sannolikt med centrum mot dagens bebyggelse och den registrerade gårdstomt/bytomten Västerås 1471. De talrika fornlämningarna intill i form av skålgropar, skärvtenshögar, stensättningar och högar pekar på att Kävsta har lång platskontinuitet från yngre bronsålder och framåt.

Utvärdering

Den arkeologiska utredningen etapp 2 har utförts i enlighet med en justerad undersökningsplan efter nya riktlinjer som beslutades i samråd med Länsstyrelsen under fältarbetet. Genom att undersöka de få spridda anläggningarna som framkom inom ramen för utredningens budget behövs inga ytterligare arkeologiska insatser.

Figur 6. Det stora schaktet sett från söder. Duncan Alexander undersöker härden.

Figur 7. Översikt över utredningsområdet efter schaktning. Foto från nordost.

Referenser

Alström, U. 2002. *Skerike golfbana*. Antikvarisk kontroll. RAÄ 616, Kävsta 1:1, Skerike socken, Västmanland. Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2002:A62.

Hallgren, A-L. 2006. *Brandgrav och boplatsslämningar. En vatten- och avloppsledning i Skerike socken*. Antikvarisk kontroll. Rustberga 2:18, Kävsta 5:13, Lisselberga 4:5, Skerike socken, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2006:10.

Nordström, K. 2005. *Ett hus och en grav från yngre järnålder—tidig medeltid i Lisselberga*. Antikvarisk kontroll och särskild undersökning. RAÄ 710, 715 och 716. Rustberga 2:18, Skerike socken, Västmanland. Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2005:A40.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17143
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2260-17
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	5 oktober 2017
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Duncan Alexander
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Skerike
<i>Fastighet:</i>	Kävsta 5:13
<i>Fornlämning:</i>	Västerås 1264
<i>Fastighetskartan:</i>	66F 1IS Skerike
<i>Koordinater:</i>	X6612790, Y582863 (schakt 1:s SV hörn)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssystem:</i>	GPS Trimble Juno
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	1 profiltritning
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Undergrund	Anmärkning
1	31,50	1,40–9,10	0,40	Lera och morän	Härd A2 och stolphål A1 och A3–5.
2	10,20	3,50	0,40	Morän	–
3	13,20	3,50	0,35	Morän	–
4	5,90	1,40	0,35	Morän	–
5	7,80	1,40	0,40	Lera	–

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	Stolphål	0,38	0,34	0,20	Mellangrå silt. Stenskonig.
2	Härd	0,78	0,54	0,08	Mörkgrå silt med sot och kol. Kollins mot botten.
3	Stolphål	0,40	0,32	0,46	Stolpmärke. U-formad profil.
4	Stolphål	0,44	0,38	0,22	Grå silt. Ett mindre antal små stenar i anläggningens botten. Svagt lutande kanter och plan botten.
5	Stolphål	0,38	0,34	0,18	Grå silt. Svagt lutande kanter och plan botten.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 17101

**Vedartsanalyser på material från Västmanland,
Skerike, Kävsta UR.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 17101

2017-12-06

Vedartsanalyser på material från Västmanland, Skerike, Kävsta UR.

Uppdragsgivare: Maud Emanuelsson/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar två kolprov från en arkeologisk utredning.

Proverna innehåller kol från tall respektive ek. Båda trädslagen kan bli gamla i sig och därmed orsaka hög egenålder, något som får tas med vid bedömningen av dateringsresultaten. Ek har ofta använts till stolpar i bärande konstruktioner så det är mycket möjligt att kolet från stolphålet kommer från själva stolpen.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
2	1	Härd	11,8g	0,6g 6 bitar	Tall 6 bitar	Tall 121mg	
3	2	Stolphål	10,1g	0,7g 13 bitar	Ek 13 bitar	Ek 87mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Ek	<i>Quercus robur</i>	500- 1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på närringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C- vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2018-02-08

Maud Emanuelsson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Vs, Kävsta, KM17143, Kävsta, Västmanland. (p 1442)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

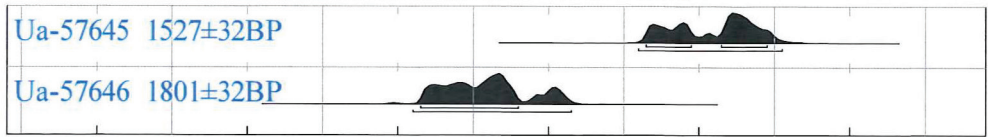
RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C age BP
Ua-57645	P1, A2	-24,2	1 527 ± 32
Ua-57646	P2, A3	-27,2	1 801 ± 32

Med vänlig hälsning

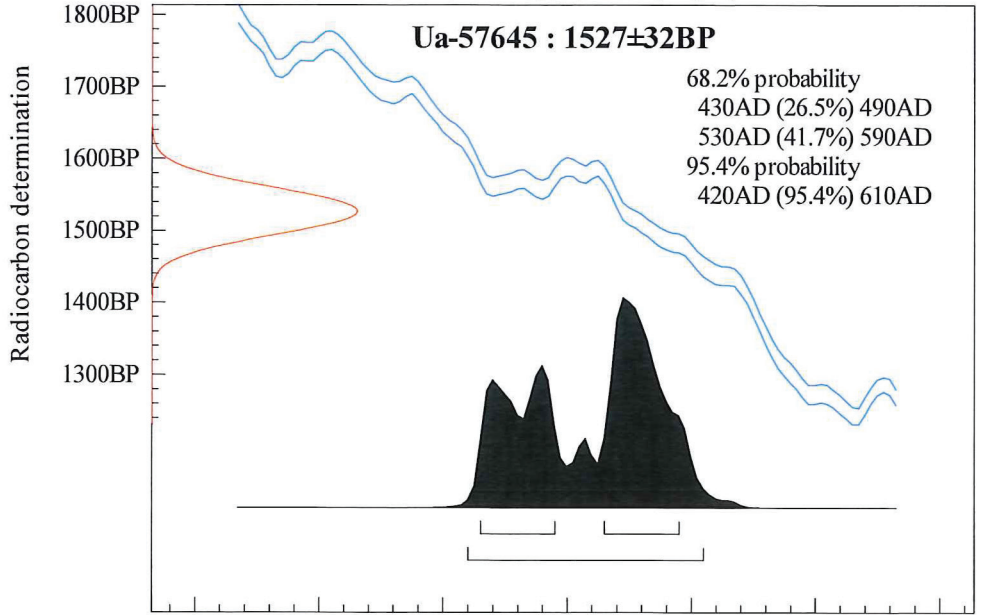
Göran Possnert / Lars Beckel

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005). cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

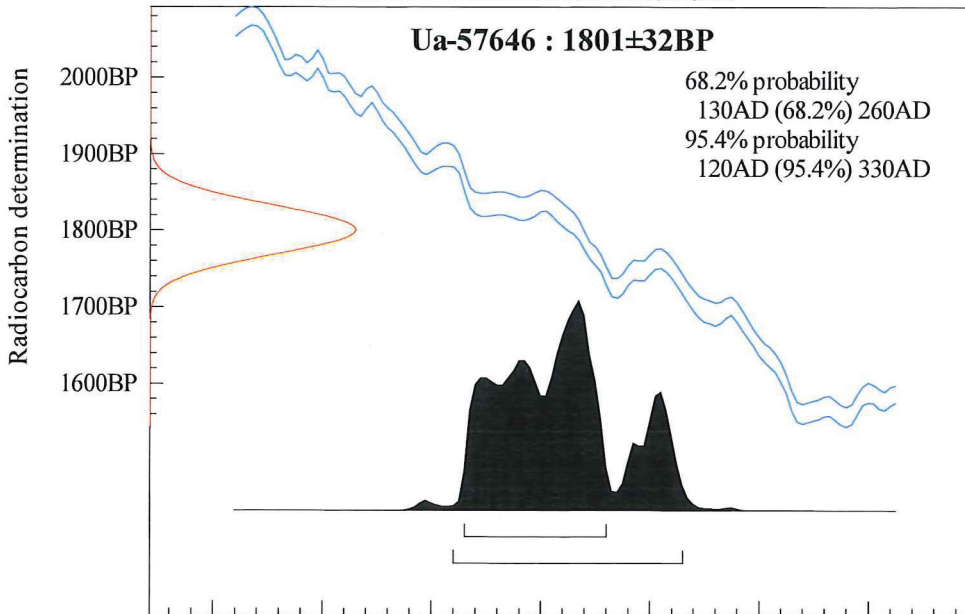
400CalBC 200CalBC CalBC/CalAD 200CalAD 400CalAD 600CalAD 800CalAD
Calibrated date

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005). cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

200CalAD 300CalAD 400CalAD 500CalAD 600CalAD 700CalAD 800CalAD
Calibrated date

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005). cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

100CalBC CalBC/CalAD 00CalAD 200CalAD 300CalAD 400CalAD 500CalAD
Calibrated date